

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ШЕПІТЬКО МИХАЙЛО ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 343.9.01:343.36-043.88

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ**

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»;
12.00.09 «Кримінальний процес та криминологістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в межах сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, Національна академія правових наук України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор **Борисов Вячеслав Іванович**, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, директор, академік Національної академії правових наук України, заслужений юрист України.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор **Гришук Віктор Климович**, Львівський державний університет внутрішніх справ, декан юридичного факультету, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України;

доктор юридичних наук, професор **Тіщенко Валерій Володимирович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри криміналістики, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;

доктор юридичних наук, професор **Фріс Павло Львович**, Прикарпатський державний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри кримінального права, заслужений діяч науки і техніки України.

Захист відбудеться «17» жовтня 2018 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84А.

Автореферат розіслано «11» вересня 2018 р.

**В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради**

М. П. Кучерявенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сьогодні в Україні активно здійснюється судова реформа та реформа правоохоронних органів (правопорядку) через атестацію, тестування та проведення конкурсів на посади, що закріплено стратегіями та планами держави на найближчу перспективу до 2020 р. Публічний інтерес до здійснюваних реформ збільшив увагу громадськості до злочинів проти правосуддя, особливо тих, які вчиняються професійними учасниками судочинства (провадження). За статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2015 р. було зареєстровано 9693 злочинів проти правосуддя (2400 з обвинувальним актом), у 2016 р. – 9323 (1793), у 2017 р. – 8589 (1800). Така суттєва кількість вчинених злочинів проти правосуддя потребує не тільки відповідної реакції органів досудового розслідування та суду, але й наукового опрацювання.

Актуальність обраної теми обумовлена необхідністю вдосконалення досудового розслідування злочинів проти правосуддя та судового розгляду даної категорії справ. Здійснення функцій органами кримінальної юстиції може бути ефективним лише за умови дотримання положень КК та КПК України, непорушення прав особи під час кримінального провадження. У зв'язку з цим існує нагальна потреба дослідження даної проблеми на правотворчому та правозастосовному рівнях.

Проблемам кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері правосуддя, їх класифікації та кваліфікації, здійсненню кримінально-правової політики у цій сфері привертала увагу відомі вчені у галузі кримінального права: П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, А. М. Бойко, В. І. Борисов, І. С. Власов, В. К. Гришук, Т. А. Денисова, О. О. Кваша, Я. М. Кульберг, С. С. Мірошниченко, О. М. Овчаренко, Ю. В. Орел, В. І. Осадчий, М. І. Панов, І. М. Тяжкова, Ш. С. Рашковська, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс та ін. Проблеми криміналістичної стратегії з протидії злочинам у сфері правосуддя, формування криміналістичних засобів протидії таким злочинам, створення автоматизованих інформаційних систем, які сприяють боротьбі зі злочинами у сфері правосуддя досліджували відомі вчені-криміналісти: Л. Ю. Ароцкер, О. Я. Баєв, І. В. Басиста, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, М. М. Гродзинський, В. А. Журавель, І. І. Когутич, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, М. А. Погорецький, О. Р. Ратінов, В. В. Тіщенко, В. М. Шевчук, С. Ю. Якушин та ін. В умовах незалежної України теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя не були предметом дисертаційного або монографічного дослідження. Вказуючи на суттєві напрацювання спеціалістів у галузі кримінального права та криміналістів у цій сфері, слід акцентувати увагу на тому, що велика кількість питань залишилася невирішеною –

встановлення філософських, історичних, соціологічних та юридико-психологічних передумов протидії злочинам у сфері правосуддя, визначення родового, видових та підвидових об'єктів злочинів у сфері правосуддя, систематизації злочинів у сфері правосуддя, формування тактико-криміналістичних та методичних засобів протидії злочинам проти правосуддя, формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів у сфері правосуддя, пропонування автоматизованих інформаційних систем, що сприяють протидії злочинам у сфері правосуддя, тощо. Внесення змін до КК, КПК України та окремих спеціальних Законів України сприяють перетворенню застосування норм розділу XVIII КК України та окремих процедур під час здійснення досудового розслідування злочинів у сфері правосуддя та судового розгляду щодо даної категорії справ. Вказані невирішені проблеми й зумовили звернення до такої проблематики як до актуальної.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена в межах сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України за фундаментальними темами «Теоретичні питання удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0112U001335), «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції» (номер державної реєстрації 0113U000814), «Проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України» (номер державної реєстрації 0117U000285) та «Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального процесу» (номер державної реєстрації 0117U000282). Тема дисертації «Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» затверджена вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (протокол № 9 від 27 листопада 2013 р.).

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження складає характеристика кримінально-правових та криміналістичних засобів протидії злочинам у сфері правосуддя.

Відповідно до мети були поставлені та вирішені такі завдання:

- 1) обґрунтувати необхідність включення нових норм, що містять склади злочинів проти правосуддя, до розділу XVIII КК України, та виключення вже сформованих норм, що містять склади злочинів проти правосуддя з цього розділу КК України;
- 2) дослідити філософське та історичне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя;
- 3) виявити зв'язок між формами судочинства/провадження та посяганнями на правосуддя в різні історичні періоди;

4) навести класифікації злочинів, проступків і провинностей у сфері правосуддя в різних процесуальних формах та історичних періодах, а також сформувати історичну мапу цих суспільно небезпечних діянь;

5) встановити соціологічне та юридико-психологічне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя;

6) розглянути злочини у сфері правосуддя через наявність конфліктних ситуацій під час вирішення спору, засудження особи або виконання судового рішення/покарання та виявити мотиви вчинення таких суспільно небезпечних діянь;

7) встановити психологічну характеристику злочинців (учасників судочинства/провадження та інших зацікавлених осіб), які вчиняють злочини проти правосуддя;

8) визначити поняття та форми реалізації кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя;

9) виявити загальні та спеціальні функції кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя;

10) дослідити «злочини у сфері правосуддя» як інститут кримінального права;

11) надати кримінально-правовий аналіз родового, видового та підвидового об'єкта злочинів проти правосуддя, а також сформулювати типове й уніфіковане визначення злочину проти правосуддя;

12) запропонувати класифікації злочинів проти правосуддя за різними критеріями у відповідності до національного, іноземного та міжнародного законодавства;

13) навести пропозиції щодо з'явлення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя

14) здійснити аналіз елементів криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя;

15) сформулювати типові слідчі ситуації та типові слідчі версії;

16) запропонувати АРМ слідчого із авторською структурою.

Об'єкт дослідження – правовідносини у сфері правосуддя.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять філософські, загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Зокрема, методи логіки (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналогія, моделювання та ін.) використовувалися під час характеристики злочинів проти правосуддя, побудови класифікацій злочинів у сфері правосуддя, встановлення об'єкта цих злочинів, визначення криміналістичних засобів протидії злочинам у сфері правосуддя; філософський метод – під час встановлення філософського підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя;

історико-правовий метод – під час аналізу нормативно-правових актів, що діяли на території України та регулювали сферу правосуддя, а також встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у цій сфері; соціологічний метод – під час проведення опитування суддів, адвокатів, прокурорів та судових експертів, узагальнення судової практики, а також під час встановлення соціологічного підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя; статистичний метод – під час здійснення аналізу статистичних даних, отриманих в органах державної влади та неурядових організаціях; формально-логічний метод – під час конструювання категорій та дефініцій в теорії кримінального права та криміналістики; порівняльно-правовий метод – під час порівняння механізмів кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у сфері правосуддя в Україні та інших державах.

Нормативно-правову основу дослідження складають: Конституція України, міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України, КК України, процесуальні кодекси, а також інші Закони України, які регулюють сферу здійснення правосуддя, рішення ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, укази Президента, тощо.

Емпіричну базу складають: результати узагальнення 320 вироків, винесених в період 2015-2017 рр. за статтями XVIII розділу КК України «Злочини проти правосуддя»; результати опитування 102 суддів місцевих та апеляційних судів різних областей України (Закарпатської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Харківської областей), 120 адвокатів, які беруть участь у кримінальних провадженнях, 144 прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво або підтримують публічне обвинувачення в суді, та 135 судових експертів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя на такому рівні. До найбільш важливих положень, які містять наукову новизну, можуть бути віднесені:

уперше:

- аргументовано необхідність віднесення до злочинів проти правосуддя таких суспільно небезпечних діянь як: «Відмова від правосуддя», «Самосуд», «Фальсифікація доказів», «Погроза або насильство щодо слідчого або прокурора», «Умисне знищення або пошкодження майна слідчого або прокурора», «Посягання на життя слідчого або прокурора», «Втручання в діяльність слідчого або прокурора», «Втручання в діяльність експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Насильство щодо свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Умисне знищення або пошкодження майна свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Посягання на життя

свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України»;

- встановлено позитивність видозмінення правосуддя, яке пройшло шлях вирішення спору (конфлікту) від форми змагання (бійки) до судового розгляду, від інквізиційного до змагального процесу, від здійснення судової діяльності натовпом, сувереном, представником церкви до діяльності професійних учасників судочинства;

- обґрунтовано необхідність створення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя;

- виявлено зв'язок між встановленням кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та появою органів досудового розслідування;

- обґрунтовано необхідність заборони тортур як криміналістичного засобу отримання доказів під час досудового розслідування та судового розгляду, оскільки така поведінка допитуючих призводить до вчинення злочинів проти правосуддя та порушення прав осіб та основоположних свобод;

- аргументовано необхідність здійснення такої судової процедури як приведення до присяги учасників судочинства/провадження (крім обвинуваченого) як засобу протидії лжесвідченню;

- виокремлено з-поміж інших суспільно небезпечних діянь такий злочин проти правосуддя як лжеприсяга;

- обумовлено встановлення заборони навідних запитань та застосування смертної кари в історичному контексті як посягання на сферу правосуддя;

- визначено періодизації розвитку кримінального та процесуального законодавства на українських землях щодо формування злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя та судових процедур з розгляду такої категорії справ);

- встановлено, що вчинення злочинів у сфері правосуддя в різні історичні періоди підштовхнуло до виокремлення професійних учасників судочинства в сфері правосуддя (суддя, присяжний, писар, секретар, возний, прокуратор, прокурор, адвокат, слідчий, судовий експерт та ін.), що зробило можливим сформулювати окрему судову гілку влади;

- запропоновано класифікації злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя в різних процесуальних формах та історичних періодах: за стадією, на якій вони вчинялися, за основним чи додатковим об'єктом, який страждав, за суб'єктом злочину, за потерпілою особою;

- сформовано історичну мапу злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя, що вчинялися на українських землях,

орієнтуючись на стадію здійснення правосуддя та первинну можливість їх учинення;

- встановлено мотиви вчинення злочинів проти правосуддя через врахування зовнішнього характеру мотивів поведінки злочинців-учасників судочинства (провадження): корисливий/корупційний, помста, кар'єризм, ненависть, злість/жаль до учасника судочинства;

- аргументовано доцільність розгляду злочинів у сфері правосуддя через наявність конфліктних ситуацій під час вирішення спору, засудження особи або виконання судового рішення/покарання;

- встановлено психологічну характеристику злочинців (учасників судочинства/провадження та інших зацікавлених осіб), які вчиняють злочини проти правосуддя;

- обґрунтовано необхідність розуміння кримінальної політики як міжгалузевий або міждисциплінарний інститут;

- запропоновано визначення поняття та види кримінальної політики (кримінально-правова, кримінально-виконавча, кримінально-процесуальна та кримінологічна політики, а також криміналістична стратегія);

- сформовано загальні функції кримінальної політики у цілому та кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя (пізнавальна, інформаційна, прогностична, регулятивна, охоронна, караності, превентивна, виховна, заохочувальна, психологічна, економії правових та криміналістичних засобів, економічної доцільності);

- визначено поняття та форми реалізації кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя;

- встановлено спеціальні функції кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя (ініціювання; діагностування; корегування; виявлення типових злочинних ситуацій або схем, які дозволяють вчиняти злочини проти правосуддя; усунення протидії; автоматизації);

- визначено «злочини у сфері правосуддя» як інститут кримінального права;

- надано визначення інституту кримінального права як елемента системи кримінального права у формі норми або групи норм Загальної або Особливої частини Кримінального права, механізм правового регулювання якого забезпечує охорону однорідних суспільних відносин;

- сформульовано спеціальні принципи такого інституту кримінального права як «злочини у сфері правосуддя»: забезпечення досягнення мети та завдань правосуддя; нормальне функціонування органів правосуддя; захист прав людини і громадянина під час здійснення правосуддя; забезпечення здійснення протидії вчиненню посягань на правосуддя; забезпечення здійснення процедур через відправлення правосуддя;

- запропоновано вичленувати субінститути в межах «злочинів у сфері правосуддя» як інституту кримінального права;
- встановлено необхідність визначення поняття «суддя» через примітку до ст. 375 КК України з метою захисту сфери правосуддя від постановлення завідомо неправосудних вироків, рішень, ухвал або постанов;
- запропоновано класифікації злочинів проти правосуддя за об'єктом, способом учинення злочину, обстановкою, суб'єктом та потерпілим;
- сформовано класифікацію злочинів проти правосуддя різних країн світу за їх родовим об'єктом;
- сформульовано визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя та поняття типового й уніфікованого визначення злочину проти правосуддя;
- встановлено видові та підвидові об'єкти злочинів проти правосуддя;
- встановлено наявність типових злочинів проти правосуддя за КК різних країн світу: неправдиве повідомлення про вчинення злочину, симуляція злочину, неповідомлення про вчинення злочину та фальсифікація доказів; неправдиве обвинувачення, лжесвідчення, лжеприсяга та інші неправдиві заяви; злочини, пов'язані із прийняттям незаконних рішень; корупційні злочини осіб, що здійснюють правосуддя; погроза або насильство проти учасників провадження, а також посягання на їх власність; перешкоджання відправленню правосуддя, неявка та наклеп; втеча з місця позбавлення волі, звільнення особи, яка відбуває покарання та приховування злочину; інші злочини на стадії виконання судового рішення або вироку;
- аргументовано необхідність кримінально-правової охорони діяльності Міжнародного кримінального суду та запропоновано формулювання примітки до ст.ст. 384-386 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за посягання на діяльність цього міжнародного судового органу;
- доведено доцільність звернення до окремих норм, що містять склади злочинів проти правосуддя як до бланкетних та необхідність розкриття їх ознак через практику ЄСПЛ;
- наведено аргументи необхідності змінення правил підслідності щодо здійснення досудового розслідування злочинів проти правосуддя та правил підсудності щодо розгляду кримінальних справ за даною категорією через формування пропозиції з'явлення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя;
- виявлено рівні типових слідчих ситуацій – *post factum* (після того, що щось відбулось) та *ante factum* (до того, що щось відбулось);

- сформовано типові слідчі ситуації за способом учинення злочинів проти правосуддя та типові слідчі версії відповідно;

удосконалено:

- психологічну характеристику професійних учасників судочинства/провадження, які здійснюють протидію вчиненню злочинів проти правосуддя;

- підхід, згідно якого, КК України здійснює кримінально-правову охорону діяльності органів дізнання, досудового розслідування, судових органів, суду за відповідною юрисдикцією, органів, що забезпечують виконання рішення або покарання;

- положення щодо застосування класифікації злочинів проти правосуддя за критерієм способу їх учинення для формування комплексу окремих криміналістичних методик розслідування злочинів проти правосуддя;

- структуру окремої криміналістичної методики розслідування злочинів в цілому та злочинів проти правосуддя: криміналістична характеристика злочинів даного виду; обставини, що підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні; особливості виявлення ознак того або іншого виду злочинів; початок досудового розслідування того чи іншого виду злочинів; тактика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

- погляд щодо запровадження АРМ слідчого (з авторської структурою) для зменшення корупційних ризиків та нівелювання конфліктів інтересів, які виникають під час здійснення його функцій;

набули подальшого розвитку:

- позиція, згідно якої, найбільший рівень суспільної небезпеки мають ті злочини проти правосуддя, які вчиняються професійними учасниками судочинства/провадження юридичних або спеціальних знань, що дозволяє мати ним завуальований (прихований) характер;

- підхід, згідно якого формування криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя може бути ефективною лише на основі формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів певного виду у відповідності до КК України в комплексі таких методик, об'єднаних розділом Особливої частини КК України або іншою домінуючою ознакою складів злочину, що визначає характер розслідування таких злочинів в цілому;

- формування криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя може бути не тільки для слідчого, але й у відповідності до чинного законодавства – прокурора, який здійснює процесуальне керівництво, детектива НАБУ, слідчого судді, що здійснює судовий контроль;

- позиція щодо недопустимості вилучення оригіналів судових справ, розгляд яких не завершено, органами досудового розслідування та визнання таких дій формою посягання на сферу правосуддя.

Практичне значення одержаних результатів. Положення та висновки у дисертації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – під час подальшого теоретичного дослідження проблем формування засобів протидії злочинам у сфері правосуддя;

- у правотворчій діяльності – під час внесення змін до кримінального та процесуального законодавства, інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність судових органів, органів правопорядку, експертних установ;

- у правозастосовній діяльності – під час кваліфікації злочинів проти правосуддя, застосування практики ЄСПЛ, використання тактико-криміналістичних та методичних засобів протидії злочинам проти правосуддя;

- у навчальному процесі – при викладанні курсу кримінального права та криміналістики в вищих юридичних навчальних закладах, підготовці підручників, навчальних, методичних та довідкових посібників та рекомендацій.

Особистий внесок здобувача полягає в розробленні теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя. Дисертація підготовлена автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві відзначається вагомий внесок здобувача. Зокрема, у роботах: Криміналістика: ситуаційні моделі та завдання: навч. посібник / під ред. О. Я. Баєв, В. Ю. Шепітька. Харків: Апостіль, 2012 – сформульовано окремі ситуаційні моделі щодо розслідування злочинів проти правосуддя; Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – надано коментар до окремих злочинів проти правосуддя; Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків: Апостіль, 2014. Т. 2 – надано тлумачення щодо діяльності слідчого судді, який здійснює розгляд клопотань щодо негласних слідчих дій, а також щодо процедур негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків: Апостіль, 2015. Т. 3– вказано на особливості проведення допиту експерта в суді; Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Консолидація криміналістических знаній в умовах історических преобразований и глобалізації сучасного світа / *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2015. Vol. XI. Ch. 1 – розглянуто розвиток

криміналістичних знань в історичних умовах та визначено форми нейтралізації протидії розслідуванню; Білоус В., Шепітько М. Порухення права на захист як засіб протидії реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі. *Криміналіст періодично друкований*. 2016. № 13 – здійснено аналіз порушення права на захист через практику Європейського суду з прав людини; Shepitko V., Shepitko M. Issues, Trends and Prospects of International Criminalistic Cooperation. *Textbook of Criminalistics* / edited by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. Vol. I: General Theory – визначено проблеми міжнародного криміналістичного співробітництва, а також впливу посягань на сферу правосуддя за умови такого співробітництва; Shepitko V., Shepitko M. Problems of Teaching Criminalistics in Ukraine. *Problemy Wspolczesnej Kryminalistyki*. 2016. Vol. XX – встановлено зв'язок практичної діяльності із застосування криміналістичних знань із викладанням криміналістики, зазначено на необхідність прогнозування протидії розслідуванню та формулювання криміналістичної стратегії; Shepitko V., Shepitko M. Consolidation of Criminalistics Knowledge in the Condition of Historical Transformation of the Modern World. *Yearbook of Ukrainian Law*. 2018. # 8 – вказано на історичну тенденцію посягань на правосуддя та визначено важливість нейтралізації протидії розслідуванню; Shepitko V., Shepitko M. Criminalistic Strategy and Trends of Criminalistics. *Archibald Reiss Days*. 2017, Shepitko V., Shepitko M. Criminalistic Strategy and Trends of Criminalistics. *Yearbook of Ukrainian Law*. 2018. # 10 – розглянуто тенденції розвитку криміналістики та проблему появи окремого розділу криміналістики «криміналістична стратегія».

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана в межах сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, обговорена на засіданнях наукових семінарів та рекомендована до захисту. Основні положення роботи оприлюднені на міжнародних конференціях та круглих столах, зокрема: Круглом столе «Ошибки судебной экспертизы: природа, выявление, предупреждение» (г. Москва, 26 янв. 2012 г.); Международной научно-практической конференции «Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов» (г. Минск, 5 апр. 2012 г.); 4-й міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 2 лист. 2012 р.); Международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуалогии (г. Калининград, 2-3 нояб. 2012 г.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження професора В. П.

Колмакова «Сучасні проблеми криміналістики» (м. Одеса, 27-28 вер. 2013 р.); 4-й Международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г. Москва, 30-31 янв. 2013 г.); Международной научно-практической конференции, приуроченной к 95-летию Таврического университета «Уголовное производство: новации процессуальной теории и криминалистической практики»(г. Алушта, 18-19 апр. 2013 г.); Круглому столі «Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні» (м. Харків, 25 квіт. 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю створення Харківського НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (м. Харків, 7-8 лист. 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків»(м. Харків, 9-10 жовт. 2014 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Травневий конгрес правознавців»(м. Ужгород, 15-17 трав. 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності» (м. Харків, 8-9 жовт. 2015 р.); IV міжнародному круглому столі «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (м. Одеса, 27 трав. 2016 р.); ANZFSS 23rd International Symposium on the Forensic Sciences (Auckland, 18-22 Sept. 2016); V міжнародному круглому столі «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (м. Одеса, 26 трав. 2017 р.); Круглому столі «Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України» (м. Харків, 26 трав. 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації» (м. Харків, 12-13 жовт. 2017 р.); Круглому столі з нагоди 100-річчя з дня народження професора М. В. Салтевського (м. Харків, 30 жовт. 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 100-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики» (м. Харків, 7-8 лист. 2017 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції «Закарпатські правові читання» (м. Ужгород, 19-21 квіт. 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції» (м. Одеса, 20 квіт. 2018 р.).

Публікації. Основні результати дисертації знайшли своє відображення у 79 наукових публікаціях, з яких 2 монографії, 26 наукових статей, опублікованих у фахових наукових виданнях України та інших держав, а також тези 21 наукової доповіді на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи визначається її метою та завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається із анотації, вступу, чотирьох розділів, які охоплюють чотирнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та

шістьох додатків. Загальний обсяг дисертації становить 583 сторінки, з яких основного тексту – 403 сторінки, список використаних джерел (559 найменувань) – на 53 сторінках та додатків на 127 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, виявляється зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами, встановлюється мета, завдання, об'єкт та предмет дослідження, його методологічна основа, визначається наукова новизна одержаних результатів, теоретичне та практичне значення, акцентується увага на особистому внескові здобувача, вказуються дані про апробацію матеріалів дисертації, публікації та структуру роботи.

Розділ 1. «Наукові засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» складається з трьох підрозділів, в яких розглядається філософське, історичне, соціологічне та юридико-психологічне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, а також досліджується вплив змінюваності посягань на нього та протидії таким проявам.

У підрозділі 1.1. «Філософське підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» досліджено феномен правосуддя та обґрунтовано діяльність органів, що його здійснюють, їх завдання та мету, а також необхідність захисту такої сфери з боку суспільства. Філософський аналіз злочинів у сфері правосуддя продемонстрував історичну необхідність вирішення спору в судовому порядку, що дозволило виокремити судову функцію в межах діяльності суверена, довірених йому осіб або представників церкви. Згодом така діяльність почала здійснюватися професійними учасниками судочинства, що надало можливість сформувати окрему гілку влади. Таким чином, доведено позитивність видозмінення правосуддя, яке пройшло шлях вирішення спору (конфлікту) від форми змагання (бійки) до судового розгляду, від інквізиційного до змагального процесу, від здійснення судової діяльності натовпом, сувереном, представником церкви до діяльності професійних учасників судочинства.

Філософське осмислення діяльності органів досудового розслідування призвело до висновку, що їх поява пов'язується із збільшенням кількості завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочинів, що зумовило необхідність первинної перевірки такої інформації та підготовкою справи для судового розгляду. Така діяльність здійснювалася судовими посадовцями в межах здійснення судової діяльності. З'явлення таких додаткових процедур й важливість забезпечення отримання правдивої інформації про вчинення злочинів підштовхнуло законодавця до встановлення кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Звернення філософів та правників до проблеми порушення прав осіб та основоположних свобод під час досудового розслідування та судового розгляду призвело до піддавання аналізу проблеми застосування тортур з метою одержання правдивої інформації. Масштаб звернення допитуючими до застосування тортур історично призвело до фіксації цього криміналістичного засобу як форми отримання доказів. Негативний правовий досвід щодо засудження невинуватих осіб у вчиненні злочинів зробив реальним через певний час повну заборону тортур та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти правосуддя.

Філософський аналіз такого посягання на правосуддя як надання неправдивих показань учасниками судочинства надав можливість дослідження появи лжесвідчення та встановлення кримінальної відповідальності за його вчинення. Доведено, що приведення до присяги учасників судочинства була спробою протидіяти лжесвідченню через викликання остраху перед Богом, а згодом – Законом (через встановлення кримінальної відповідальності за лжеприсягу).

Звернено увагу на встановлення заборони навідних запитань та застосування смертної кари як посягання на сферу правосуддя. Такий підхід щодо заборони навідних запитань пояснюється із тим, що це призводить до надання неправдивих показань, судових помилок, засудження невинуватих та звільненню винуватих від кримінальної відповідальності. Надані аргументи щодо неможливості використання навідних запитань під час здійснення слідчих та судових дій пов'язується із необхідністю встановлення заборони навідних запитань за чинним КПК України. Заборона застосування смертної кари обумовлена порушення права особи на життя та свідчить про надмірне застосування насильства.

Встановлено, що ефективність досудового розслідування злочинів проти правосуддя та судового розгляду таких справ залежить від того, якими органами здійснюються такі функції. Саме тому обґрунтовано створення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя.

У підрозділі 1.2. «Історичне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» розглянуто розвиток кримінально-правових, кримінально-процесуальних та криміналістичних джерел на українських землях в різних історичних періодах та формах державності.

Формування злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя та судових процедур з розгляду такої категорії справ та їх аналіз дозволив сформулювати періодизацію розвитку кримінального та процесуального законодавства: 1) Київська Русь та Галицько-Волинське князівство (Руська Правда 1016-1340); 2) Золота Орда, Кримське ханство та Османська імперія (Велика Яса та законодавчі акти султанів 1478-1774); 3) Велике князівство Литовське та Річ Посполита (Судебник Великого

князя Казимира Ягайловича 1468, Литовські Статути 1529-1793); 4) Московське князівство, Російська імперія (Литовські Статути 1649-1842, Соборне Уложення 1649-1845, Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845-1917); 5) Угорське королівство, Габсбурська монархія, Австрійська імперія, Австро-Угорська імперія (Трипартитум 1514-1848, Терезіана 1772-1787, Йозефіна 1787-1803, Карне уложення про злочини, проступки та провинності 1852-1932, Карне уложення про злочини та проступки 1878-1919); 6) Польська та Чехословацька Республіки (Карний кодекс Польської Республіки 1932-1939 та Карне уложення про злочини та проступки 1919-1939); 7) УСРР та УРСР (КК та КПК УСРР 1922-1927, 1927-1960, КК та КПК УРСР 1960-2001 та 1960-2012 р.); 8) Україна (КК України 2001- до тепер, КПК України 2012 - до тепер).

У різні історичні періоди посягання на правосуддя відбувались в різних процесуальних формах, які закріплювались без виокремлення окремих нормативно-правових актів (наприклад, Руська Правда, Литовський Статут, Трипартитум), або були включені до Карних (Кримінальних) Уложень у формі окремих інструкцій або розділів (наприклад, Терезіана), або були окремими Кримінальними процесуальними кодексами (наприклад, КПК УСРР або УРСР). Кримінальні процесуальні норми суттєво відрізнялися оскільки містили відмінності регулювання правосуддя, що відбувалося від імені Господаря, Князя, Короля, Царя або Імператора (тобто від Бога) або іменем Держави. Досліджені зміни в державно-правовій системі дозволили виокремити не тільки юридичну (правову) сферу, але й професіоналів в сфері правосуддя: суддя, присяжний, писар, секретар, возний, прокуратор, прокурор, адвокат, слідчий, та ін. З часом офіційно сформувалась окрема судова гілка влади та поділ судового процесу на досудове слідство та судовий розгляд. У зв'язку з цим важливим став баланс інтересів учасників судочинства та держави, та мета судочинства в цілому. В залежності від цього суттєвим є віднесення процесуальної форми до інквізиційної (використання тортур, ставлення інтересів держави понад усе), змагальної (використання балансу (встановлення рівності) інтересів учасників судочинства, позивача-відповідача, захисту-обвинувачення), змішаної форми (перехідна форма з інквізиційної до змагальної або навпаки).

Виявлені злочини, проступки та провинності у сфері правосуддя в різних процесуальних формах та історичних періодах надали можливість встановити їх класифікації за стадією, на якій вони вчинялися (до реєстрації злочину, пов'язана з реєстрацією злочину чи замість здійснення досудових чи судових процедур; досудове слідство; судовий розгляд; виконання судового рішення), за основним чи додатковим об'єктом, який страждав (честь і гідність; авторитет органів влади; судова діяльність; службова діяльність; порядок управління; власність; життя та здоров'я; безпека), за суб'єктом злочину (учасник здійснення правосуддя; інша

зацікавлена особа), за потерпілою особою. Наслідком застосування такого підходу стала побудова історичної мапи злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя, що були закріплені у відповідних правових джерелах та вчинялися на українських землях, орієнтуючись на стадію здійснення правосуддя та первинну можливість їх учинення.

Підрозділ 1.3. «Соціологічне та юридико-психологічне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя» містить дослідження соціологічної та юридико-психологічної передумов вчинення злочинів проти правосуддя, а також формулювання психологічної характеристики злочинців, які вчиняють такі злочини та осіб, які здійснюють їм протидію.

Піддано аналізу злочини у сфері правосуддя через їх зумовленість наявністю конфліктних ситуацій під час вирішення спору, засудження особи або виконання судового рішення/покарання. Тому пануванням захисної домінанти, пояснюється не тільки поведінка підозрюваного (обвинуваченого), але й взагалі здійснення усього правосуддя.

Встановлено типові мотиви вчинення злочинів проти правосуддя злочинцями-учасниками судочинства (провадження): корисливий / корупційний, помста, кар'єризм, ненависть, злість / жаль до учасника судочинства. Надано психологічну характеристику злочинців (учасників судочинства/провадження та інших зацікавлених осіб), які вчиняють злочини проти правосуддя – суддя, слідчий, прокурор, адвокат, свідок, потерпілий, очевидець та обізнаних осіб. Крім того, звернено увагу на осіб, які здійснюють посягання на правосуддя вже на стадії виконання рішення/покарання.

Психологічна характеристика особи, яка здійснює протидію вчиненню злочинів у сфері правосуддя на стадії досудового розслідування або судового розгляду має пов'язуватися із наявністю певних психологічних якостей у неї. Така особа повинна володіти демонстративністю поведінки при прийнятті «підкреслено» законних та справедливих рішень під час досудового розслідування злочинів у сфері правосуддя або судового розгляду даної категорії справ. Наявність такої психологічної якості дозволить цим службовим особам здобути реальний статус представників незалежних органів та приймати зразкові рішення під час засудження/виправдання особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину у сфері правосуддя. Важливим при цьому встановлено необхідність того, щоб такі посади займали тільки такі особи, які мають попередній позитивний досвід в реалізації завдань (цілей) правосуддя.

Розділ 2. «Кримінальна політика з протидії злочинам у сфері правосуддя» охоплює три підрозділи, в яких досліджено поняття, види та функції кримінальної політики, форми реалізації та функції кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя.

У підрозділі 2.1. «Поняття, види та функції кримінальної політики» визначено кримінальну політику як окрему науку кримінально-правового циклу або міжгалузевий (міждисциплінарний) інститут – це сфера наукових знань про причини та наслідки вчинення злочину, які спрямовані на стратегічну протидію злочинності засобами державного та громадського впливу через системне реформування кримінальної юстиції на віддалену перспективу.

Відповідно до наданого визначення було виявлено такі види кримінальної політики (за вертикаллю): 1) кримінально-правова політика; 2) кримінально-виконавча політика; 3) кримінально-процесуальна політика; 4) кримінологічна політика; 5) криміналістична стратегія. Можливим також є поділ кримінальної політики на види відповідно до протидії окремим видам злочинів на віддалену перспективу (за горизонталлю).

Встановлення видів кримінальної політики дозволило проаналізувати нормативно-правові акти, які містять такі дані, спрямовані на стратегічну протидію злочинності на віддалену перспективу: КК, КПК, КВК, а також Закони України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо Плану дій з лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України відносно відповідальності юридичних осіб», «Про судоустрій та статус суддів», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та ін.

Здійснено спробу у формулюванні та розкритті загальних функцій кримінальної політики: пізнавальна, інформаційна, прогностична, регулятивна, охоронна, карантні, превентивна, виховна, заохочувальна, психологічна, економія правових та криміналістичних засобів, економічної доцільності.

У підрозділі 2.2. «Форми реалізації кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя» обґрунтовано необхідність виокремлення кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя як виду кримінальної політики. З цією метою надано визначення кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя як сфери знань про причини та наслідки вчинення злочинів у сфері правосуддя, яка спрямована на стратегічну протидію таким злочинам засобами державного та громадського впливу через системне реформування кримінальної юстиції на віддалену перспективу.

Опитування суддів, прокурорів, адвокатів та судових експертів дозволило дізнатися про їх відношення до проблеми кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя. Так, 100 % суддів, 96 % прокурорів, 100 % адвокатів та 91 % судових експертів назвали необхідним здійснення державою кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя. Опитування суддів продемонструвало важливість реалізації кримінально-правової політики (74 %), кримінально-процесуальної

політики (43 %), криміналістичної стратегії (30 %), кримінально-виконавчої політики (23 %), а також кримінологічної політики (7 %). Подібні результати були отримані від опитаних прокурорів, адвокатів та судових експертів.

Встановлено, що правотворча форма реалізації кримінальної політики у цілому та з протидії злочинам у сфері правосуддя включає процедури: формування ідеї; ініціювання прийняття або зміни нормативно-правового акта; обговорення ідеї або концепції на різних рівнях (науковому, науково-практичному, професійному, суспільному, регіональному, міжрегіональному, державному, міжнародному); прийняття нормативно-правового акта на відповідному рівні; набрання чинності нормативно-правовим актом; контроль реалізації ідей, вкладених у нормативно-правовий акт; прийняття необхідних змін з метою досягнення більшої ефективності правозастосування.

Правозастосовна форма реалізації кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя охоплює процес реформування органів кримінальної юстиції; процес їх діяльності; виконання рішень для досягнення цілей кримінального судочинства через застосування законодавчих та інших нормативно-правових актів.

Опитування суддів, прокурорів, адвокатів та судових експертів засвідчує бажання респондентів включити нові злочини проти правосуддя до КК України (44 % суддів, 44 % прокурорів, 38 % адвокатів, 40 % судових експертів), виключити певні злочини з КК України (11 % суддів, 4 % прокурорів, 13 % адвокатів, 6 % судових експертів), включити нові злочини проти правосуддя до КК України та виключити певні злочини проти правосуддя з КК України (26 % суддів, 10 % прокурорів, 17 % адвокатів, 16 % судових експертів), внести зміни до КК України лише щодо певних ознак складу злочинів проти правосуддя (17 % суддів, 13 % адвокатів, 20 % адвокатів, 22 % судових експертів). 2 % суддів, 29 % прокурорів, 13 % адвокатів та 16 % судових експертів вважають кількість та зміст злочинів проти правосуддя оптимальними.

Опитування респондентів продемонструвало необхідність подальших змін процесуального законодавства як передумови реалізації кримінально-процесуальної політики держави з протидії злочинам у сфері правосуддя: через розширення принципу змагальності на стадії досудового розслідування (46 % суддів), підвищення статусу слідчого (40 % прокурорів), адвоката (68 % адвокатів) та судового експерта (50 % судових експертів), проведення реформи правоохоронних органів (46 % адвокатів).

Наведено аргументи, що реалізація криміналістичної стратегії залежить від того, представники яких органів досудового розслідування та суду будуть здійснювати протидію злочинам у сфері правосуддя. З цією проблемою пов'язана ефективність виконання функцій такими службовими особами. Тому доводиться важливість створення НАБУ, ДБР,

новостворених судових органів, віднесення прокуратури та адвокатури до органів правосуддя.

Підрозділ 2.3. «Функції кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя» містить аналіз загальних та спеціальних функцій даного виду політики з огляду на сферу її дії.

Встановлена кореляція між загальними функціями кримінальної політики в цілому та з протидії злочинам у сфері правосуддя. Через це загальними функціями кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя названо: пізнавальну, інформаційну, прогностичну, регулятивну, охоронну, караності, превентивну, виховну, заохочувальну, психологічну, економії правових та криміналістичних засобів, економічної доцільності. Кожна із цих функцій була розкрита відповідно до її реалізації під час протидії злочинам у сфері правосуддя.

Виявлено та розкрито зміст спеціальних функцій кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя: ініціювання; діагностування; корегування; виявлення типових злочинних ситуацій або схем, які дозволяють вчиняти злочини проти правосуддя; усунення протидії; автоматизація.

Розділ 3. «Кримінально-правові засоби в системі протидії злочинам у сфері правосуддя» складається з п'ятих підрозділів, в яких розглядаються злочини у сфері правосуддя як інститут кримінального права, визначаються поняття та родовий об'єкт злочинів у сфері правосуддя, класифікуються такі злочини, а також досліджується вплив імплементації міжнародно-правових актів на формування норм, що містять склади злочинів у сфері правосуддя.

У підрозділі 3.1. «Злочини у сфері правосуддя як інститут кримінального права» пропонується здійснювати дослідження злочинів у сфері правосуддя через інституційний підхід. Це робить можливим побудову структури Загальної та Особливої частин Кримінального права через виокремлення інститутів та субінститутів. Доведено, що дана проблема пов'язана із систематизацією кримінального права. Відповідно до цього обґрунтовано необхідність визначення «злочинів проти правосуддя» як інституту кримінального права. Надано визначення інституту кримінального права як елемента системи кримінального права у формі норми або групи норм Загальної або Особливої частини Кримінального права, механізм правового регулювання якого забезпечує охорону однорідних суспільних відносин.

Сформульовано спеціальні принципи такого інституту кримінального права як «злочини у сфері правосуддя»: забезпечення досягнення мети та завдань правосуддя; нормальне функціонування органів правосуддя; захист прав людини і громадянина під час здійснення правосуддя; забезпечення здійснення протидії вчиненню посягань на

правосуддя; забезпечення здійснення процедур через відправлення правосуддя.

Встановлено можливість вицелювання субінститутів в межах «злочинів у сфері правосуддя» як інституту кримінального права. Поділ однорідних суспільних відносин під час здійснення правосуддя в межах інституту кримінального права може бути здійснено на види за об'єктом.

У підрозділі 3.2. «Поняття та родовий об'єкт злочинів у сфері правосуддя» визначено поняття злочину проти правосуддя та проаналізовано родовий об'єкт, на який такі злочини посягають. Запропоновано визначення типового злочину проти правосуддя – це умисна активна поведінка учасника судочинства (провадження) або іншої зацікавленої особи, спрямованої на унеможливлення здійснення правосуддя шляхом насильства, обману або іншим способом. Формулювання цього визначення через використання лише типових ознак для більшості злочинів проти правосуддя, дало можливість надати уніфіковане визначення такого злочину, це – умисна або необережна поведінка учасника судочинства (провадження) або іншої зацікавленої особи, спрямованої на унеможливлення здійснення правосуддя.

Підтримано «широкий» підхід законодавця щодо віднесення до правосуддя діяльності судових органів в межах кримінальної, цивільної, господарської, адміністративної та конституційної юрисдикції, органів прокуратури та адвокатури, органів досудового розслідування, діяльності окремих юрисдикційних органів, а також установ, які забезпечують виконання рішень або покарань. Відповідно було визначено родовий об'єкт злочинів проти правосуддя як суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами з приводу здійснення правосуддя.

Підтримано підхід, згідно якого, КК України здійснює кримінально-правову охорону діяльності органів дізнання, досудового розслідування, судових органів, суду за відповідною юрисдикцією, органів, що забезпечують виконання рішення або покарання.

Набула подальшого розвитку позиція, згідно якої, найбільший рівень суспільної небезпеки мають ті злочини проти правосуддя, які вчиняються професійними учасниками судочинства/провадження юридичних або спеціальних знань, що дозволяє мати ним завуальований (прихований) характер.

Встановлено необхідність визначення поняття «суддя» через примітку до ст. 375 КК України з метою захисту сфери правосуддя від постановлення завідомо неправосудних вироків, рішень, ухвал або постанов: суддею в статті 375 цього Кодексу визнається суддя місцевого, апеляційного, Вищого спеціалізованого, Верховного та Конституційного суду України.

Найвні визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя класифіковано за такими підходами: 1) забезпечувальний підхід; 2) діяльнісний підхід; 3) ідеалістичний підхід; 4) змішаний підхід; 5) спрощений підхід. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя визначено як суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами з приводу здійснення правосуддя.

Підрозділ 3.3. «Класифікації злочинів у сфері правосуддя» містить аналіз найвних класифікацій злочинів проти правосуддя, формулюванням власного підходу з цього приводу, встановлення видових та підвидових об'єктів злочинів проти правосуддя.

Аналіз створених класифікацій злочинів проти правосуддя за критерієм єдності безпосередніх об'єктів, на які вони посягають, дозволив зробити висновок про формулювання наступних видових об'єктів: суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя; суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя; суспільні відносини у сфері сприяння здійсненню правосуддя.

Видовий об'єкт злочинів проти правосуддя «суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя» запропоновано класифікувати на менші одиниці «підвидові» об'єкти, які об'єднують кілька злочинів проти правосуддя: суспільні відносини у сфері забезпечення формування доказів, доказової та оціночної інформації; суспільні відносини у сфері забезпечення виконання судового рішення; суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення діяльності стороною захисту.

Аргументовано необхідність віднесення до злочинів проти правосуддя таких суспільно небезпечних діянь як: «Відмова від правосуддя», «Самосуд», «Фальсифікація доказів», «Погроза або насильство щодо слідчого або прокурора», «Умисне знищення або пошкодження майна слідчого або прокурора», «Посягання на життя слідчого або прокурора», «Втручання в діяльність слідчого або прокурора», «Втручання в діяльність експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Насильство щодо свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Умисне знищення або пошкодження майна свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Посягання на життя свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України». Відповідно до опитування суддів, прокурорів, адвокатів та судових експертів було встановлено їх бажання щодо включення нових та виключення певної кількості вже існуючих злочинів проти правосуддя до / з розділу XVIII КК України («Порушення права на захист», «Втеча із спеціального лікувального закладу» та ін.).

Сформовано класифікації злочинів проти правосуддя за об'єктом, способом учинення злочину, обстановкою, суб'єктом та потерпілим. Це

надало можливість вказати на домінуюче значення класифікації злочинів проти правосуддя за об'єктом, оскільки відповідно до нього здійснюється систематизація злочинів в межах розділу Особливої частини КК України.

У підрозділі 3.4. «Класифікації злочинів у сфері правосуддя за законодавством зарубіжних країн (порівняльний аналіз)» досліджено КК різних країн з метою виявлення злочинів, які посягають на сферу правосуддя. Такий порівняльний аналіз дозволив встановити групи таких злочинів та визначити їх родовий об'єкт: це суспільні відносини, які забезпечують охорону: 1) відправлення правосуддя; 2) правосуддя; 3) суміжних або супутніх із правосуддям об'єктів; 4) правосуддя та супутніх із ним об'єктів.

Виявлено типові злочини у сфері правосуддя за КК різних країн світу: неправдиве повідомлення про вчинення злочину, симуляція злочину, неповідомлення про вчинення злочину та фальсифікація доказів; неправдиве обвинувачення, лжесвідчення, лжеприсяга та інші неправдиві заяви; злочини, пов'язані із прийняттям незаконних рішень; корупційні злочини осіб, що здійснюють правосуддя; погроза або насильство проти учасників провадження, а також посягання на їх власність; перешкоджання відправленню правосуддя, неявка та наклеп; втеча з місця позбавлення волі, звільнення особи, яка відбуває покарання та приховування злочину; інші злочини на стадії виконання судового рішення або вироку.

У підрозділі 3.5. «Імплементация міжнародно-правових актів та її вплив на формування норм, що містять склади злочинів у сфері правосуддя» приділено увагу дослідженню міжнародно-правових актів, які є ратифікованими та імплементованими та тих, які плануються до прийняття в Україні, що впливає та може вплинути на формування норм, що містять склади злочинів у сфері правосуддя.

Доведено доцільність звернення до окремих норм, що містять склади злочинів проти правосуддя як до бланкетних та необхідність розкриття їх ознак через практику ЄСПЛ.

Аргументовано нагальну потребу кримінально-правової охорони діяльності Міжнародного кримінального суду та запропоновано формулювання примітки до ст.ст. 384-386 КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за посягання на діяльність цього міжнародного судового органу: за статтями 384, 385, 386 цього Кодексу можуть каратися особи за вчинення суспільно небезпечних діянь в межах діяльності Міжнародного кримінального суду.

Розділ 4. «Криміналістичні засоби в системі протидії злочинам у сфері правосуддя» складається з трьох підрозділів, в яких піддається аналізу початок досудового розслідування злочинів у сфері правосуддя, формулюються тактико-криміналістичні та методичні засоби в системі протидії злочинам у сфері правосуддя, а також досліджуються

автоматизовані системи, що сприяють протидії злочинам у сфері правосуддя.

У підрозділі 4.1. «Початок досудового розслідування злочинів у сфері правосуддя» наведено аргументи щодо необхідності змінення правил підслідності при здійсненні розслідування злочинів проти правосуддя та правил підсудності щодо розгляду кримінальних справ за даною категорією через формування пропозиції з'явлення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя.

Вказано на специфіку злочинів проти правосуддя, які можуть вчинятися через: злочинну поведінку службових осіб, що мають в цьому провадженні спеціальний процесуальний та професійний статус; потрапляння в орбіту правосуддя випадково (учинення злочину, вирішення спору, встановлення юридичного факту, відновлення права, тощо); наявний інтерес у вирішенні справи у осіб, які не є учасниками судочинства (провадження).

Звернено увагу на проблему виявлення злочинів проти правосуддя на різних стадіях: до або під час реєстрації кримінального провадження; на стадії досудового розслідування; під час судового розгляду; після судового розгляду або під час виконання судового рішення/покарання. Встановлено, що складність виявлення та розслідування злочинів проти правосуддя пов'язано із специфічною обстановкою та способом учинення цих злочинів, а в певних випадках із використанням злочинцями-учасниками судочинства/провадження юридичних та спеціальних знань.

Наявність спеціальних процедур кримінального провадження щодо окремих категорій осіб відповідно до чинного КПК України та аналіз слідчої та судової практики надало можливість зафіксувати певні помилки у цій сфері та вказати на наявність ознак учинення злочинів проти правосуддя професійними учасниками судочинства. За статистичною інформацією Генеральної прокуратури України було зареєстровано злочинів, передбачених ст. 375 КК України (постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови): у 2015 р. – 206 (22 повідомлено про підозру); у 2016 р. – 174 (7 повідомлено про підозру); у 2017 р. – 285 (12 повідомлено про підозру). За даними Верховного Суду України апеляційною інстанцією були скасовані вирoki місцевих судів (за кількістю осіб) у 2015 р. – 5518 (з них: щодо істотних порушень вимог кримінального процесуального закону – 2972, неправильно застосовано закон про кримінальну відповідальність – 970, наявна невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого – 750, встановлено невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи – 284); у 2016 р. – 5546 (з них: щодо істотних порушень вимог кримінального процесуального закону – 3078, неправильно застосовано закон про

кримінальну відповідальність – 1024, наявна невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого – 662, встановлено невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи – 239).

Дослідження початку досудового розслідування злочинів у сфері правосуддя призвело до висновку щодо недопустимості вилучення органами досудового розслідування оригіналів судових справ, розгляд яких не завершено, та визнання таких дій формою посягання на сферу правосуддя.

У підрозділі 4.2. «Тактико-криміналістичні та методичні засоби в системі протидії злочинам у сфері правосуддя» запропоновано структуру окремої криміналістичної методики розслідування злочинів в цілому та злочинів проти правосуддя. Структура окремої криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя складається з таких елементів: 1) криміналістична характеристика злочинів проти правосуддя; 2) предмет досудового розслідування злочинів проти правосуддя; 3) початок досудового розслідування злочинів проти правосуддя; 4) типові криміналістичні версії та слідчі ситуації; 5) тактика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Обґрунтовано підхід, згідно якого формування криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя може бути ефективною лише на основі формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів певного виду у відповідності до КК України в комплексі таких методик, об'єднаних розділом Особливої частини КК України або іншою домінуючою ознакою складів злочину, що визначає характер розслідування таких злочинів в цілому. Для формування комплексу окремих криміналістичних методик розслідування злочинів проти правосуддя вказано на важливість застосування класифікації таких за критерієм способу їх учинення.

Доведено, що формування криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя необхідне для різних професійних учасників судочинства – слідчого, прокурора, який здійснює процесуальне керівництво, детектива НАБУ, слідчого судді, що здійснює судовий контроль.

При дослідженні типових слідчих ситуацій виявлено певні рині: *post factum* (після того, що щось відбулось) та *ante factum* (до того, що щось відбулось). Також сформовано типові слідчі ситуації за способом учинення злочинів проти правосуддя та типові слідчі версії.

У підрозділі 4.3. «Автоматизовані системи, що сприяють протидії злочинам у сфері правосуддя» наведено важливість забезпечення професійних учасників судочинства сучасними техніко-криміналістичними засобами щодо здійснення окремих функцій автоматизовано відповідно до сучасних технологій. Такий висновок впливає з показників, зафіксованих

в результаті опитування суддів, прокурорів, адвокатів та судових експертів. Судді вказали на необхідність автоматизації процесу судового розгляду (розроблення та використання спеціальних комп'ютерних програм, алгоритмізації судового розгляду) (71 %), використання засобів фото-, відео-, аудіофіксації та іншої спеціальної техніки при проведенні судового розгляду (41 %), розроблення Автоматизованого робочого місця (далі – АРМ) судді (30 %). Прокурори надали прерогативу використанню сучасних технічних засобів для роботи на місці вчинення злочину (61 %) та забезпеченню фото-, відео-, аудіофіксації, застосуванню дронів та іншої спеціальної техніки при проведенні слідчих (розшукових) дій (47 %). Натомість адвокати на перше місце серед якісних змін в науково-технічному забезпеченні діяльності адвоката поставили її автоматизацію (64 %).

Аргументовано запровадження АРМ слідчого з такою структурою: 1) початок досудового розслідування; 2) окрема методика розслідування злочинів (з «вертикальною» та «горизонтальною» класифікацією таких методик); 2.1) створення документа (з пропозицією прийняття того чи іншого рішення, заснованого на узагальненні практики та прив'язкою до відповідної методики); 2.2) зразки документів; 3) тактика проведення слідчих (розшукових) дій; 3.1) тактика проведення слідчих (розшукових) дій; 3.2) тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) законодавство; 5) техніко-криміналістичні засоби; 6) підвищення кваліфікації (інформація про проведення конференцій, круглих столів, семінарів, майстер-класів, тестування, здійснення таких заходів онлайн, через засоби відеозв'язку та можливістю отримання відеоуроків та відеолекцій); 7) довідкова криміналістична інформація (словник термінів, енциклопедія криміналістики, інформаційні ресурси органів досудового розслідування, судової влади).

ВИСНОВКИ

Проведене дисертаційне дослідження дозволило вирішити наукову проблему, що має важливе значення для теорії та практики кримінального права та криміналістики у вигляді наукових висновків щодо теоретичних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, кримінальної політики з протидії цим злочинам та формування кримінально-правових та криміналістичних засобів такої протидії. Основними результатами роботи є:

1. Обґрунтовано необхідність включення нових норм, що містять склади злочинів проти правосуддя, до розділу XVIII КК України: «Відмова від правосуддя», «Самосуд», «Фальсифікація доказів», «Погроза або насильство щодо слідчого або прокурора», «Умисне знищення або пошкодження майна слідчого або прокурора», «Посягання на життя слідчого або прокурора», «Втручання в діяльність слідчого або

прокурора», «Втручання в діяльність експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Насильство щодо свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Умисне знищення або пошкодження майна свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача», «Посягання на життя свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста або оцінювача»; «Перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України». Опитування суддів, прокурорів, адвокатів та судових експертів підтвердило бажання не тільки включення нових, але й виключення певної кількості вже існуючих злочинів проти правосуддя з розділу XVIII КК України («Порушення права на захист», «Втеча із спеціального лікувального закладу» та ін.).

2. Філософський та історичний аналіз злочинів у сфері правосуддя продемонстрував динамічність сфери правосуддя, що впливає й на змінюваність посягань на нього. Необхідність вирішення спору в судовому порядку дозволила виокремити судову функцію в межах діяльності суверена, довірених йому осіб або представників церкви. Згодом така діяльність почала здійснюватися професійними учасниками судочинства, що надало можливість сформувати окрему гілку влади. Таким чином, встановлено позитивність видозмінення правосуддя, яке пройшло шлях вирішення спору (конфлікту) від форми змагання (бійки) до судового розгляду, від інквізиційного до змагального процесу, від здійснення судової діяльності натовпом, сувереном, представником церкви до діяльності професійних учасників судочинства.

3. Виявлено зв'язок між формами судочинства/провадження та посяганнями на правосуддя в різні історичні періоди. Змінення процесуальних форм у різний період призводило до появи нових органів досудового розслідування, судового розгляду та виконання рішень/вироків. Це призводило до появи нових форм протидії такій діяльності. Інколи посягання на сферу правосуддя підштовхували до створення таких нових органів.

Поява органів досудового розслідування пов'язується із збільшенням кількості завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочинів, що зумовило необхідність первинної перевірки такої інформації та підготовкою справи для судового розгляду. Така діяльність здійснювалася судовими посадовцями в межах здійснення судової діяльності. З'явлення таких додаткових процедур й важливість забезпечення отримання правдивої інформації про вчинення злочинів підштовхнуло законодавця до встановлення кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину.

Популярність застосування тортур з метою одержання правдивої інформації під час досудового розслідування або судового розгляду зумовило звернення філософів та правників до проблеми порушення прав осіб та основоположних свобод. Масштаб звернення допитуючими до

застосування тортур призвело до фіксації цього криміналістичного засобу як форми отримання доказів. Негативний досвід щодо засудження невинуватих осіб у вчиненні злочинів призвів з часом до повної заборони тортур та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти правосуддя.

Надання неправдивих показань учасниками судочинства призвело до необхідності встановлення кримінальної відповідальності за лжесвідчення. Паралельно із цим було встановлено приведення до присяги учасників судочинства, а згодом й кримінальної відповідальності за лжеприсягу, що дозволило звернути ймовірних суб'єктів названих злочинів до остраху через майбутню відповідальність не тільки перед Законом, але й перед Богом. Саме тому аргументовано необхідність здійснення такої судової процедури як приведення до присяги учасників судочинства (крім обвинуваченого) як засобу протидії лжесвідченню.

4. Виявлені злочини, проступки та провинності у сфері правосуддя в різних процесуальних формах та історичних періодах надали можливість встановити їх класифікації за стадією, на якій вони вчинялися, за основним чи додатковим об'єктом, який страждав, за суб'єктом злочину, за потерпілою особою. Наслідком застосування такого підходу стала побудова історичної мапи злочинів, проступків та провинностей у сфері правосуддя, що вчинялися на українських землях, орієнтуючись на стадію здійснення правосуддя та первинну можливість їх учинення: 1) Стадії до реєстрації злочину, пов'язані з реєстрацією злочину чи замість здійснення досудових чи судових процедур: «Переховування злочинця, приховування злочину або слідів злочину»; «Перешкоджання пошуку злочинця або того, хто втік з-під варті»; «Прийняття шкідером злочинця на судно з метою його відвезення»; «Недонесення про злочин, що готується, або про вчинений злочин»; «Неправдиве повідомлення про вчинення злочину, неправдивий донос, обмова, самообмова»; «Відмова в правосудді»; «Непочинання слідства в кримінальній справі»; «Дорікання особі у вчиненні злочину до постановлення вироку судом»; «Самосуд»; «Здійснення судових функцій без повноважень (іншою особою), прикидання судовим посадовцем»; 2) Стадія досудового розслідування: «Перешкоджання здійсненню слідчих дій шляхом насильства або іншим способом»; «Незаконне проведення слідчих дій в т. ч. обшуку та виїмки»; «Незаконний арешт, взяття під варту або обмеження волі»; «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист та розголошення відомостей про такі заходи»; «Неявка свідка, експерта, перекладача, присяжного в суд (досудове слідство), відмова від виконання своїх обов'язків»; «Перешкоджання явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку в т. ч. через підкуп або помсту»; «Підбурювання до надання неправдивих показань свідком або експертом в т. ч. шляхом погроз або насильства»; «Лжесвідчення, умисне або необережне

неправдиве показання свідка або експерта в цивільній або кримінальній справі, обмова, самообмова»; «Спаплюження свідків»; «Образа прокурора або слідчого»; «Примушування до надання показання, катування»; «Нездійснення допиту слідчим після взяття особи під варту на протязі трьох днів»; «Знищення, крадіжка або фальсифікація доказу чи справи»; «Порушення (розголошення) таємниці адвокатом, прокурором або іншою особою»; «Перешкоджання захисту клієнта адвокатом в т. ч. через підкуп»; «Привласнення документа, написаного до суду для переслідування»; «Уповільненість здійснення слідства»; «Невиконання обов'язків слідчим»; «Придбання майна, що є предметом справи, посадовцем, який здійснює слідство, а також утаювання майна, що підлягає конфіскації»; «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, відправлення до суду без звинувачень, неправдиве звинувачення»; 3) Стадія судового розгляду: «Перешкоджання судовій діяльності, втручання в діяльність суду, втручання у виконання судовим посадовцем своїх обов'язків»; «Неповага до суду або до судового рішення, образа суду в т. ч. судді, магістрата, жандарма, іншого службовця в судовій установі»; «Тілесні ушкодження, вбивство учасника судочинства (чи в суді) або погроза їх учинення»; «Неповага здійснена суддею до учасників судочинства, в т. ч. тілесні ушкодження та вбивство»; «Лжеприсяга в цивільній або кримінальній справі»; «Підкуп судді, прокурора або іншого судового посадовця в т. ч. через вимагання»; «Зловживання правом суддею або судовим посадовцем»; «Зловживання владою посадовцем судового відомства»; «Перевищення повноважень суддею, прокурором, офіцером судової поліції»; «Підбурювання до зловживання владою суддею або прокурором»; «Зволікання правосуддя»; «Неправосудне рішення, неправосуддя»; 4) Стадія виконання судового рішення: «Повторне звернення до суду за тими ж підставами»; «Домагання після суду того, що було втрачено»; «Невиконання судового рішення»; «Невиконання покарання»; «Незаконне тюремне ув'язнення»; «Виконання покарання, яке не було призначено судом, посилення або послаблення покарання, яке було призначено судом»; «Ухилення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі»; «Порушення вислання за кордон, втеча з місця заслання, самовільне повернення особи, яка була вислана або невийзд засудженого до висилки»; «Злісна непокора вимогам адміністрації виправно-трудової установи»; «Незаконна передача заборонених предметів особам, яких тримають у виправно-трудовах установах, слідчих ізоляторах, лікувально-трудовах і лікувально-виховних профілакторіях»; «Втеча в'язня, масова втеча в'язнів, злам в'язниці, втеча зі спеціалізованого лікувального закладу»; «Пособництво або організація втечі в'язня»; «Недбалість наглядача в тюрмі».

5. Дослідження соціологічного та юридико-психологічного підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя дозволило

звернутися до аналізу поведінки злочинців-учасників судочинства/провадження. Таким чином, встановлено типові мотиви вчинення злочинів проти правосуддя злочинцями-учасниками судочинства (провадження): корисливий / корупційний, помста, кар'єризм, ненависть, злість/жаль до учасника судочинства. Надано психологічну характеристику злочинців (учасників судочинства / провадження та інших зацікавлених осіб), які вчиняють злочини проти правосуддя.

6. Проаналізовано злочини у сфері правосуддя через їх зумовленість наявністю конфліктних ситуацій під час вирішення спору, засудження особи або виконання судового рішення / покарання. Намагання вирішити цей спір (конфлікт) зумовлює протидію, яка може надходити від професійних учасників судочинства / провадження, учасників судочинства / провадження, які потрапили до орбіти правосуддя через випадок, а також від інших зацікавлених осіб.

7. Встановлення психологічної характеристики злочинців (учасників судочинства/провадження та інших зацікавлених осіб), які вчиняють злочини у сфері правосуддя, вказало на істотний вплив професійного статусу на їх характер, роблячи їх злочинну поведінку зумовленою професійними обов'язками, з одного боку, більш зухвалою, а з іншого боку, більш завуальованою для стороннього спостерігача, який не володіє такими юридичними або спеціальними знаннями. Учасник судочинства (провадження) може діяти пасивно, інертно (не використовуючи свої права та обов'язки), активно (в межах його прав та обов'язків) або гіперактивно (зловживаючи своїми правами та обов'язками). Злочини проти правосуддя можуть бути вчинені не тільки без використання прав та обов'язків учасника судочинства, але й взагалі не учасником судочинства (провадження). До таких злочинів, перш за все, відносяться ті, які пов'язані із проявом агресивності, жорстокості та насильства і спрямовані на спричинення шкоди життю, здоров'ю, власності учасників судочинства. Обрання способу вчинення злочину проти правосуддя також характеризує особу злочинця. В ретроспективному плані відновлення події злочину важливо встановити те, яким чином було досягнуто злочинний результат. Від цього залежить виявлення тієї особи, яка могла здійснити такий злочин. Винуваті особи (злочинці) можуть бути розподілені на такі типи: насильницький (пов'язані із посяганням на життя і здоров'я); шахрайський (пов'язані із використанням обману); інформативний (пов'язаний із впливом на суб'єкта або інформаційні системи).

8. Надано визначення кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя як сфери знань про причини та наслідки вчинення злочинів у сфері правосуддя, яка спрямована на стратегічну протидію таким злочинам засобами державного та громадського впливу через системне реформування кримінальної юстиції на віддалену перспективу. Відповідно до цього визначення вказується, що реалізація кримінальної

політики з протидії злочинам у сфері правосуддя має правотворчу та правозастосовну форми. Згідно такого підходу розкрито цей підхід із здійсненим акцентом на залежність реалізації такої політики від суб'єктного складу, який буде виконувати відповідні функції та виконання ними певних процедур. Так, встановлено, що правотворча форма реалізації кримінальної політики у цілому та з протидії злочинам у сфері правосуддя включає процедури: формування ідеї; ініціювання прийняття або зміни нормативно-правового акта; обговорення ідеї або концепції на різних рівнях (науковому, науково-практичному, професійному, суспільному, регіональному, міжрегіональному, державному, міжнародному); прийняття нормативно-правового акта на відповідному рівні; набрання чинності нормативно-правовим актом; контроль реалізації ідей, вкладених у нормативно-правовий акт; прийняття необхідних змін з метою досягнення більшої ефективності правозастосування. Правозастосовна форма реалізації кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя охоплює процес реформування органів кримінальної юстиції; процес їх діяльності; виконання рішень для досягнення цілей кримінального судочинства через застосування законодавчих та інших нормативно-правових актів.

9. Виявлено та розкрито зміст загальних і спеціальних функцій кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя. До загальних функцій кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя віднесено: пізнавальну, інформаційну, прогностичну, регулятивну, охоронну, карантні, превентивну, виховну, заохочувальну, психологічну, економію правових та криміналістичних засобів, економічної доцільності. Спеціальними функціями кримінальної політики з протидії злочинам у сфері правосуддя визначено: ініціювання, діагностування, корегування, виявлення типових злочинних ситуацій або схем, які дозволяють вчиняти злочини проти правосуддя, усунення протидії, автоматизацію.

10. Запропоновано здійснювати дослідження кримінального права через інституційний підхід. Поділ кримінального права на Загальну та Особливу частини вказує на можливість побудови їх структури з виокремленням інститутів та субінститутів. Доведено, що дана проблема пов'язана із систематизацією кримінального права. Відповідно до цього обґрунтовано необхідність визначення «злочинів проти правосуддя» як інституту кримінального права. При цьому інститут кримінального права пропонується розуміти як елемент системи кримінального права у формі норми або групи норм Загальної або Особливої частини Кримінального права, механізм правового регулювання якого забезпечує охорону однорідних суспільних відносин.

11. Характеристика сфери правосуддя та аналіз кримінально-правових та процесуальних норм національного законодавства та традицій

щодо його здійснення в різні історичні періоди надали можливість вказати на «широкий» підхід законодавця щодо віднесення до правосуддя діяльності судових органів в межах кримінальної, цивільної, господарської, адміністративної та конституційної юрисдикції, органів прокуратури та адвокатури, органів досудового розслідування, діяльності окремих юрисдикційних органів, а також установ, які забезпечують виконання рішень або покарань. Відповідно було визначено родовий об'єкт злочинів проти правосуддя як суспільні відносини, що виникають між учасниками судочинства (провадження) та іншими зацікавленими особами з приводу здійснення правосуддя.

Особливості злочинів проти правосуддя та аналіз створених класифікацій цих суспільно небезпечних діянь за критерієм єдності безпосередніх об'єктів, на які вони посягають, дозволили зробити висновок про формулювання наступних видових об'єктів: суспільні відносини у сфері здійснення правосуддя; суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя; суспільні відносини у сфері сприяння здійсненню правосуддя.

Видовий об'єкт злочинів проти правосуддя як суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення правосуддя запропоновано класифікувати на менші одиниці – «підвидові» об'єкти, які об'єднують кілька злочинів проти правосуддя: суспільні відносини у сфері забезпечення формування доказів, доказової та оціночної інформації; суспільні відносини у сфері забезпечення виконання судового рішення; суспільні відносини у сфері забезпечення здійснення діяльності стороною захисту.

Запропоновано визначення типового злочину проти правосуддя як умисної активної поведінки учасника судочинства (провадження) або іншої зацікавленої особи, спрямованої на унеможливлення здійснення правосуддя шляхом насильства, обману або іншим способом. Формулювання цього визначення через використання лише типових ознак для більшості злочинів проти правосуддя, надане їх уніфіковане визначення як умисної або необережної поведінки учасника судочинства (провадження) або іншої зацікавленої особи, спрямованої на унеможливлення здійснення правосуддя.

12. У відповідності до національного, іноземного та міжнародного законодавства сформовано класифікації злочинів проти правосуддя за об'єктом, способом учинення злочину, обстановкою, суб'єктом та потерпілим. Це надало можливість вказати на домінуюче значення класифікації злочинів проти правосуддя за об'єктом, оскільки відповідно до нього здійснюється систематизація злочинів в межах розділу Особливої частини КК України.

Виявлення злочинів у сфері правосуддя за законодавством різних країн дозволило їх класифікувати та визначити їх родовий об'єкт: це суспільні відносини, які забезпечують охорону (1) відправлення

правосуддя, (2) правосуддя, (3) суміжних або супутніх із правосуддям об'єктів, (4) правосуддя та супутніх із ним об'єктів.

13. Встановлення суб'єктів, які здійснюють досудове розслідування злочинів проти правосуддя відповідно до чинного КПК України, призвело до наведення аргументів щодо необхідності змінення правил підслідності при здійсненні розслідування злочинів проти правосуддя та правил підслідності щодо розгляду кримінальних справ за даною категорією через формування пропозиції з'явлення спеціального органу з розслідування злочинів проти правосуддя та Спеціалізованого суду з розгляду кримінальних справ щодо злочинів проти правосуддя.

14. Запропоновано структуру окремої криміналістичної методики розслідування злочинів в цілому та злочинів проти правосуддя. Структура окремої криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя складається з таких елементів: 1) криміналістична характеристика злочинів проти правосуддя; 2) предмет досудового розслідування злочинів проти правосуддя; 3) початок досудового розслідування злочинів проти правосуддя; 4) типові криміналістичні версії та слідчі ситуації; 5) тактика слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Обґрунтовано підхід, згідно якого формування криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя може бути ефективною лише на основі формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів певного виду у відповідності до КК України в комплексі таких методик, об'єднаних розділом Особливої частини КК України або іншою домінуючою ознакою складів злочину, що визначає характер розслідування таких злочинів в цілому. Відповідно до цього підходу здійснено аналіз елементів криміналістичної методики розслідування злочинів проти правосуддя.

15. Виявлено рівні типових слідчих ситуацій: *post factum* (після того, що щось відбулось) та *ante factum* (до того, що щось відбулось). Також сформовано типові слідчі ситуації за способом учинення злочинів проти правосуддя та типові слідчі версії.

16. Аргументовано необхідність запровадження АРМ слідчого для зменшення корупційних ризиків та нівелювання конфліктів інтересів, які виникають під час здійснення його функцій з такою структурою: 1) початок досудового розслідування; 2) окрема методика розслідування злочинів (з «вертикальною» та «горизонтальною» класифікацією таких методик); 2.1) створення документа (з пропозицією прийняття того чи іншого рішення, заснованого на узагальненні практики та прив'язкою до відповідної методики); 2.2) зразки документів; 3) тактика проведення слідчих (розшукових) дій; 3.1) тактика проведення слідчих (розшукових) дій; 3.2) тактика проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) законодавство; 5) техніко-криміналістичні засоби; 6) підвищення кваліфікації (інформація про проведення конференцій, круглих столів,

семинарів, майстер-класів, тестування, здійснення таких заходів онлайн, через засоби відеозв'язку та можливістю отримання відеоуроків та відеолекцій); 7) довідкова криміналістична інформація (словник термінів, енциклопедія криміналістики, інформаційні ресурси органів досудового розслідування, судової влади). Зазначено, що формування АРМ слідчого та поява «Електронного суду», «Електронного досудового розслідування» та інших автоматизованих систем не виключає формування АРМ слідчого та АРМ інших професійних учасників судочинства через їх різне функціональне призначення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шепітько М. В. Проблеми кримінально-правової охорони інтересів правосуддя: монографія. *Актуальні питання кримінального законодавства України та практики його застосування*. Харків: Право, 2017. С. 307–356.
2. Шепітько М. В. Злочини у сфері правосуддя: еволюція поглядів та наукові підходи до формування засобів протидії: монографія. Харків: Право, 2018. 408 с.
3. Шепітько М. В. Криміналістическая классификация преступлений в сфере осуществления правосудия. *Воронежские криминалистические чтения* / под ред. О. Я. Баева. 2012. № 14. С. 272–280.
4. Шепітько М. В. Расследование преступлений против правосудия: подходы к разработке криминалистических рекомендаций. *Криминалистика и судебная экспертиза: наука, обучение, практика*: сб. науч. тр. 2012. Т. VIII. С. 145–152.
5. Shepitko M. False Expert Reports and Experts Mistakes: Differentiation and Responsibility. *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2013. Vol. IX. Ch. 1. P. 72–81.
6. Шепітько М. В. Присяга как средство психологического воздействия на участника уголовного судопроизводства. *Воронежские криминалистические чтения: сб. науч. тр.* / под ред. О. Я. Баева. 2014. № 16. С. 276–285.
7. Shepitko M. Criminalistics Strategy Place in Connection of Criminal Politics Understanding Changes. *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2014. Vol. X. Ch. 1. P. 154–164.
8. Шепітько М. В. Место криміналістической стратегии в связи с изменчивостью понимания уголовной политики. *Эксперт-криминалист*. 2014. № 4. С. 27–31.

9. Шепітько М. В. Лжесвідчення та лжеприсяга: проблеми правової регламентації й виявлення неправди в показаннях. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*: зб. наук. пр. 2015. Т. XV. С. 313–320.

10. Shepitko M. Terrorist Attacks in Ukraine: Corpus Delicti, Crime Statistics and Reasoning of Committing. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 4. С. 245–252. URL: <http://www.nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/4–15.pdf> (дата звернення: 15.05.2015).

11. Шепітько М. В. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. №3 (82). С. 126–133.

12. Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочину як ознака складів злочинів проти правосуддя. *Форум права*. № 4. С. 230–235. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2015> (дата звернення: 15.05.2018).

13. Шепітько М. В. Кримінально-правове забезпечення здійснення правосуддя Конституційним Судом України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 51–63.

14. Шепітько В. Ю., Шепітько М. В. Консолидація криміналістических знаній в условиях исторических преобразований и глобализации современного мира / *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2015. Vol. XI. Ch. 1. С. 21–36.

15. Шепітько М. В. Форми реалізації кримінально-правової політики з протидії злочинам у сфері правосуддя. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 31. С. 166–182.

16. Шепітько М. В. Кримінальна політика з протидії злочинам у сфері правосуддя: форми реалізації і функції. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 32–40.

17. Шепітько М. В. Противодействие реализации принципа состязательности путем совершения преступлений против правосудия. *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2016. Vol. XII. P. 201–212.

18. Shepitko V., Shepitko M. Problems of Teaching Criminalistics in Ukraine. *Problemy Wspolczesnej Kryminalistyki*. 2016. Vol. XX. P. 237–248.

19. Шепітько М. В. Поняття та види злочинів проти правосуддя за законодавством іноземних країн. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2 (89). С. 157–165.

20. Шепітько М. В. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2017. Вип. 34. С. 102–117.

21. Шепітько М. В. Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 30–41.

22. Shepitko M. Investigation of Deliberately Unjust Verdicts, Judgments and others Decisions Issued by Judges in Ukraine. *Zagadnienia Spoleczne*. 2017. № 2 (8). P. 108–128.

23. Shepitko V., Shepitko M. Criminalistic Strategy and Trends of Criminalistics. *Archibald Reiss Days*. 2017. Vol. VII. P. 115–122.

24. Шепитько М. В. Проблемы расследования преступлений против правосудия. *Criminalistics and Forensic Examination: Science, Studies, Practice*. 2017. Vol. XIII. Ch. 1. P. 118–130.

25. Шепітько М. В. Злочини проти правосуддя як інститут кримінального права. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 6. С. 99–111.

26. Шепітько М. В. Злочини проти правосуддя: проблеми класифікації. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. № 50. С. 56–63. URL: http://www.easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/shepitko_50.pdf (дата звернення: 15.05.2018).

27. Шепітько М. В. Філософські засади побудови системи протидії злочинам проти правосуддя. *Юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 59–65.

28. Шепітько М. В. Юридико-психологічні передумови формування системи протидії злочинам проти правосуддя, які вчиняються слідчим або прокурором. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2018. Вип. 35. С. 146–155.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

29. Шепитько М. В. Проблемы соотношения экспертных ошибок и ложного заключения эксперта. *Ошибки судебной экспертизы: природа, выявление, предупреждение*. Материалы круглого стола (26 янв. 2012 г.). Москва: Проспект, 2012. С. 152–154.

30. Шепитько М. В. Роль типовых ситуаций в расследовании преступлений в сфере формирования доказательств. *Ситуационный подход в юридической науке и правоприменительной деятельности*. Материалы международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы использования ситуационного подхода в юридической науке и правоприменительной деятельности», посвященной 10-летию научной школы криминалистической ситуалогии (г. Калининград, 2-3 нояб. 2012 г.). Калининград: изд-во БФУ им. И. Канта, 2012. С. 118–122.

31. Шепитько М. В. Проблемы назначения наказания за заведомо ложное показание. *Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов*. Материалы международной научно-практической конференции (г. Минск, 5 апр. 2012 г.). Минск: Академия МВД Республики Беларусь, 2012. С. 120.

32. Шепітько М. В. Проблеми встановлення обстановки вчинення злочинів проти правосуддя. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*. Матеріали 4-ї міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження

професора М. В. Салтевського (2 лист. 2012 р.). Одеса: Фенікс, 2012. С. 202–204.

33. Шепитько М. В. Возникновение, развитие и современное состояние криминалистики сквозь призму взглядов профессора В. П. Колмакова. *Сучасні проблеми криміналістики*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження професора В. П. Колмакова (м. Одеса, 27–28 вер. 2013 р.). Одеса: Юридична література, 2013. С. 356–358.

34. Шепитько М. В. Регламентация ответственности специалиста по новому УПК Украины. *Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях*. Материалы 4-й Международной научно-практической конференции (г. Москва, 30–31 янв. 2013 г.). Москва: Проспект, 2013. С. 342–345.

35. Шепитько М. В. К вопросу о процессуальном статусе и уголовной ответственности следователя. *Уголовное производство: новации процессуальной теории и криминалистической практики*. Материалы Международной научно-практической конференции, приуроченной к 95-летию Таврического университета (г. Алушта, 18–19 апр. 2013 г.). Алушта, 2013. С. 108–112.

36. Шепитько М. В. Потерпілий як суб'єкт завідомо неправдивого показання. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні*. Матеріали «круглого столу», (м. Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 154–157.

37. Шепитько М. В. Проблемы правовой регламентации ответственности эксперта по новому уголовному процессуальному кодексу Украины. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю створення Харківського НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса* (м. Харків, 7–8 лист. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 99–100.

38. Шепитько М. В. Понимание уголовной политики и её модель. *Наука кримінального права в системі міждисциплінарних зв'язків*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 9–10 жовт. 2014 р.). Харків: Право, 2014. С. 165–170.

39. Шепитько М. В. Проблемы притягнення до кримінальної відповідальності за лжесвідчення та лжеприсягу. *Травневий конгрес правознавців*. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 15–17 трав. 2015 р.). Ужгород, 2015. С. 252–255.

40. Шепитько М. В. Мета та форми залучення спеціаліста та експерта під час здійснення кримінального судочинства. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів*. Матеріали III міжнародного круглого столу. (м. Одеса, 29 трав. 2015 р.) Одеса: Юридична література, 2015. С. 323–326.

41. Шепитько М. В. Ситуаційна залежність закону про кримінальну відповідальність та ситуаційна зумовленість злочинів проти правосуддя. *Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та*

правозастосовній діяльності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8-9 жовт. 2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 357–360.

42. Шепітько М. В. Криміналістична стратегія з протидії злочинам у сфері правосуддя. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів*. Матеріали IV міжнародного круглого столу. (27 трав. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 119–123.

43. Шепітько М. В. Інформаційне забезпечення розслідування постановлення суддею завідомо неправосудного судового рішення. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів*. Матеріали V міжнародного круглого столу. (м. Одеса, 26 трав. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 136–140.

44. Шепітько М. В. Проблеми співвідношення злочинів проти правосуддя із злочинами проти основ національної безпеки. *Актуальні проблеми кримінально-правової охорони основ національної безпеки України*. Матеріали круглого столу (м. Харків, 26 трав. 2017 р.). Харків: Юрайт, 2017. С. 81–84.

45. Шепітько М. В. Вплив визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду на зміст злочинів проти правосуддя. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12–13 жовт. 2017 р.). Харків: Право, 2017. С. 350–352.

46. Шепітько М. В. Про процесуальний статус судового експерта та експерта з питань права. *Матеріали круглого столу з нагоди 100-річчя з дня народження професора М. В. Салтевського* (м. Харків, 30 жовт. 2017 р.). Харків, 2017. С. 74–76.

47. Шепітько М. В. Дотримання принципу незалежності судово-експертної діяльності в Україні. *Актуальні питання судової експертизи та криміналістики*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження професора М. В. Салтевського (м. Харків, 7–8 лист. 2017 р.). Харків, 2017. С. 80–81.

48. Шепітько М. В. Класифікація злочинів проти правосуддя: історичне підґрунтя. *Закарпатські правові читання*. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 19–21 квіт. 2018 р.). Ужгород, 2018. Т. 2. С. 302–306.

49. Шепітько М. В. Проблеми побудови методики розслідування злочинів проти правосуддя. *Актуальні проблеми реформування кримінальної юстиції*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 квіт. 2018 р.). Одеса: МГУ, 2018. С. 129–131.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження:

50. Криміналістика: ситуаційні моделі та завдання: навч. посібник / під ред. О. Я. Баєв, В. Ю. Шепітька. Харків: Апостіль, 2012. 264 с. (у співавт. з О. Я. Баєвим, В.Ю. Шепітьком та ін.).

51. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. С. 870–872, С. 884–886, С. 905–906 (у співавт. з В. І. Тютюгіним).

52. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків, 2013. Т. 1. С. 234–235, С. 239–241.

53. Шепитько М. В. Уголовная юстиция в латинских изречениях и терминах. Харьков: Апостиль, 2013. 132 с.

54. Shepitzko M. Investigation of crimes against justice: special knowledge role. *A First Printed Criminalist*. 2013. # 7. P. 92–99.

55. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків: Апостиль, 2014. Т. 2. С. 106–115; С. 234–236 (у співавт. з В. Ю. Шепітьком).

56. Шепитько М. В. Криминалистика и криминалисты в эпоху Мирowych Войн. *Криминалист первопечатный*. 2014. № 9. С. 22–30.

57. Шепитько М. В. Криминалистика как учебная дисциплина в структуре юридического образования. *Модели преподавания криминалистики: история и современность*: сб. науч. трудов / под ред. Н. П. Яблокова, В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. С.128–142.

58. Энциклопедия криминалистики в лицах / Шепитько В. Ю., Шепитько М. В. и др.; под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков: Апостиль, 2014. С. 15; 25; 37–40; 50–51; 61; 63–65; 69–70, 78–80; 82–84; 88–92; 94–95; 97–98; 105–106; 111–112; 114–115; 120–122; 134; 151–159; 169–170; 181–184; 204–210; 212–214; 218–220; 226–227; 233–235; 254–255; 261–262; 267–269; 273–274; 278–281; 284–286; 304–305; 314–316; 323–325; 328–329; 334–335; 341–342; 347–349; 350–351; 262–363; 365–366; 372.

59. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України: у 4-х т. / за ред. О. В. Стовби. Харків: Апостиль, 2015. Т. 3. С. 122–129 (у співавт. з В. Ю. Шепітьком).

60. Шепітько М. В. Спосіб вчинення злочинів проти правосуддя як системоутворююча ознака: кримінально-правовий та криміналістичний аспекти. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. Серія юридична: зб. наук. пр. Львів: Вид. «Камула», 2015. Вип. № 2. С. 336–346.

61. Білоус В., Шепітько М. Порухення права на захист як засіб протидії реалізації принципу змагальності в кримінальному процесі. *Криміналіст періодований*. 2016. № 13. С. 42–54.

62. Навчально-методичний посібник з вибіркової навчальної дисципліни «Питання кримінального права в практиці Європейського Суду з прав людини» за ступенем магістр за спеціальністю «Правознавство» / укл.: О. В. Харитонова, М. Г. Заславська, М. В. Шепітько та ін. Харків, 2016. 143 с. Дата оновлення: 21.02.2017. URL:

http://acs.nlu.edu.ua/materials/files/criminal_law_1/0090/01.pdf (дата звернення: 28.04.2018).

63. Shepitko M. Expert and Specialist in Judicial Proceeding. *Textbook of Criminalistics* / edited by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. Vol. I: General Theory. P. 152–158.

64. Shepitko M. Criminalistic Strategy and Criminal Policy of the State. *Textbook of Criminalistics* / edited by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. Vol. I: General Theory. P. 286–289.

65. Shepitko V., Shepitko M. Issues, Trends and Prospects of International Criminalistic Cooperation. *Textbook of Criminalistics* / edited by H. Malevski, V. Shepitko. Kharkiv: Apostille Publishing House, 2016. Vol. I: General Theory. P. 342–350.

66. Shepitko V., Shepitko M. Consolidation of criminalistics knowledge in the condition of historical transformations and globalization of the modern world. *Yearbook of Ukrainian Law*. 2016. # 8. P. 308–318.

67. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність учасників конституційного провадження за вчинення злочинів проти правосуддя. *Криміналіст періодично друкований*. 2017. № 14. С. 23–35.

68. Шепітько М. В. Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину (Завідомо неправдивий донос, Обмова). *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. С. 211.

69. Шепітько М. В. Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від покладених на них обов'язків. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. С. 84–85.

70. Шепітько М. В. Завідомо неправдиве показання (Лжесвідчення, Лжеприсяга, Обмова). *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. С. 212.

71. Шепітько М. В. Порухення права на захист. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2017. Т. 17. Кримінальне право. С. 742–743.

72. Шепітько М. В. Обман. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 530.

73. Шепітько М. В. Отримання зразків для порівняльного дослідження негласне. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 576–577.

74. Шепітько М. В. Плями Тардьйо. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 611.

75. Шепітько М. В. Стратегія криміналістична. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 782.

76. Шепітько М. В. Токсикологія судова. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 826.

77. Шепітько М. В. Фальсифікація доказів. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 847.

78. Шепітько М. В. Юстиція. *Велика українська юридична енциклопедія*. Харків: Право, 2018. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. С. 925.

79. Shepitko V., Shepitko M. Criminalistic Strategy and Trends of Criminalistics. *Yearbook of Ukrainian Law*. 2018. # 10. P. 287–295.

АНОТАЦІЯ

Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» та 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя. У роботі розглянуто наукові засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя, кримінальну політику, кримінально-правові та криміналістичні засоби протидії у цій сфері.

Досліджено філософське, історичне, соціологічне та юридико-психологічне підґрунтя формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя. Звернено увагу на необхідність іменування злочинів проти правосуддя як інституту кримінального права. Здійснено спробу класифікації злочинів проти правосуддя за різними критеріями. Через виявлені законодавчі прогалини запропоновано включення нових норм, що містять склади злочинів проти правосуддя, до розділу XVIII КК України. Розкрито проблему щодо формування тактико-криміналістичних та методичних засобів протидії злочинам у сфері правосуддя. Здійснено пропозиції відносно автоматизації протидії таким злочинам.

Ключові слова: злочини у сфері правосуддя, класифікація злочинів у сфері правосуддя, кримінальна політика з протидії злочинам у сфері

правосуддя, кримінально-правові засоби протидії злочинам у сфері правосуддя, методика розслідування злочинів проти правосуддя, автоматизоване робоче місце слідчого.

АННОТАЦІЯ

Шепитько М. В. Теоретико-методологические основы формирования системы противодействия преступлениям в сфере правосудия. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» и 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2018.

В диссертации осуществлено комплексное исследование теоретико-методологических основ формирования системы противодействия преступлениям в сфере правосудия. В работе рассмотрены научные основы формирования системы противодействия преступлениям в сфере правосудия, уголовная политика, уголовно-правовые и криминалистические средства противодействия в этой сфере.

Исследованы философское, историческое, социологическое и юридико-психологическое основания формирования системы противодействия преступлениям в сфере правосудия.

Обращено внимание на необходимость обозначения преступлений против правосудия как института уголовного права. Доказано, что данная проблема связана с систематизацией уголовного права. При этом институт уголовного права предлагается понимать как элемент системы уголовного права в форме нормы или группы норм Общей или Особенной части Уголовного права, механизм правового регулирования которого обеспечивает охрану однородных общественных отношений.

Предпринята попытка классификации преступлений против правосудия по различным критериям. В связи с выявлением законодательных пробелов предложено включение новых норм, содержащих составы преступлений против правосудия, в раздел XVIII УК Украины: «Отказ в правосудии», «Самосуд», «Фальсификация доказательств», «Угроза или насилие в отношении следователя или прокурора», «Умышленное уничтожение или повреждение имущества следователя или прокурора», «Посягательство на жизнь следователя или прокурора», «Вмешательство в деятельность следователя или прокурора», «Вмешательство в деятельность эксперта, специалиста или оценщика»;

«Насилие в отношении свидетеля, потерпевшего, эксперта, специалиста или оценщика», «Умышленное уничтожение или повреждение имущества свидетеля, потерпевшего, эксперта, специалиста или оценщика», «Посягательство на жизнь свидетеля, потерпевшего, эксперта, специалиста или оценщика»; «Воспрепятствование деятельности Высшего совета правосудия, Высшей квалификационной комиссии судей Украины».

Раскрыта проблема по формированию тактико-криминалистических и методических средств противодействия преступлениям в сфере правосудия. Предложена структура частной криминалистической методики расследования преступлений в целом и преступлений против правосудия. Структура частной криминалистической методики расследования преступлений против правосудия состоит из следующих элементов: 1) криминалистическая характеристика преступлений против правосудия; 2) предмет досудебного расследования преступлений против правосудия; 3) начало досудебного расследования преступлений против правосудия; 4) типовые криминалистические версии и следственные ситуации; 5) тактика следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий. Обоснован подход, согласно которому формирование криминалистической методики расследования преступлений против правосудия может быть эффективной только на основании формирования частных криминалистических методик расследования преступлений определенного вида в соответствии с УК Украины в комплексе таких методик, объединенных разделом Особенной части УК Украины или иным доминирующим признаком составов преступлений, что определяет характер расследования таких преступлений в целом. Согласно этому подходу осуществлен анализ элементов криминалистической методики расследования преступлений против правосудия.

Аргументировано внедрение АРМ следователя для уменьшения коррупционных рисков и нивелирования конфликтов интересов, которые возникают при осуществлении им функций по следующей структуре: 1) начало досудебного расследования; 2) частная методика расследования преступлений (из «вертикальной» и «горизонтальной» классификации таких методик); 2.1) создание документа (с предложением принятия того или иного решения, основанного на обобщении практики и привязкой к соответствующей методике); 2.2) образцы документов; 3) тактика проведения следственных (розыскных) действий; 3.1) тактика проведения следственных (розыскных) действий; 3.2) тактика проведения негласных следственных (розыскных) действий; 4) законодательство; 5) технико-криминалистические средства; 6) повышение квалификации (информация о проведении конференций, круглых столов, семинаров, мастер-классов, тестирование, осуществление таких мероприятий онлайн, через средства видеосвязи и возможностью получения видеоуроков и видеолекций); 7) справочная криминалистическая информация (словарь терминов,

энциклопедия криминалистики, информационные ресурсы органов досудебного расследования, судебной власти). Отмечено, что формирование АРМ следователя и появление «Электронного суда» «Электронного досудебного расследования» и других автоматизированных систем не исключает формирование АРМ следователя и АРМ других профессиональных участников судопроизводства в связи с их различным функциональным предназначением.

Ключевые слова: преступления в сфере правосудия, классификация преступлений в сфере правосудия, уголовная политика по противодействию преступлениям в сфере правосудия, уголовно-правовые средства противодействия преступлениям в сфере правосудия, методика расследования преступлений против правосудия, автоматизированное рабочее место следователя.

SUMMARY

Shepitko M. V. Theoretical and methodological foundation of counteraction to crimes against justice as a forming system. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctoral degree of Law, specialties 12.00.08 “Criminal Law and Criminology; Criminal Execution Law” and 12.00.09 “Criminal Procedure and Criminalistics; Forensics Examination; Operational Search Activity”. – Yaroslav the Wise National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2018.

The complex research of theoretical and methodological foundations of the system of counteraction to crimes against justice were realized in the thesis. Manuscript considers the scientific basis for the formation of a system of counteraction to crimes in the sphere of justice, criminal policy, criminal law and criminalistic measures of counteraction in this sphere.

The philosophical, historical, sociological and forensic psychological basis of the formation of a system of counteraction to crimes in the sphere of justice was studied. Attention is drawn to the need to designate crimes against justice as a criminal law institution. An attempt was made to classify crimes against justice according to various criteria. In connection with the identification of legislative vacuum, it is proposed to include new norms containing offenses against justice in section XVIII of the Criminal Code of Ukraine. The problem of formation of tactical and methodical measures of counteraction to crimes in the sphere of justice is revealed. A proposal has been made regarding the automation of counteraction to such crimes.

Key words: crimes against justice, classification of crimes against justice, criminal policy on counteraction to crimes against justice, criminal law measures of counteraction to crimes against justice, methodics of crimes against justice’ investigation, Investigator’s Automated Workstation.

Відповідальний за випуск
доктор юридичних наук, професор Л. М. Демидова

Підписано до друку 10.09.2018 р. Формат 90х60/16
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Ум. друк. арк. 1,7. Обл. вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № ____.

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.